

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

КСЕНЕВИЧ МИХАЙЛО ЯКОВЛЕВИЧ

УДК 711.4-122

**ФОРМУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ПЛАНУВАЛЬНОЇ
СТРУКТУРИ МІСТ-ЦЕНТРІВ ДОНЕЦЬКО-
МАКІЇВСЬКОЇ АГЛОМЕРАЦІЇ В УМОВАХ
ДОВГОСТРОКОВОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ**

18.00.04 - Містобудування та ландшафтна архітектура

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата архітектури

КИЇВ - 2000

187 (28к)

ЛННБ України ім.В.Стефаника

00761775 (X)

М. 4
12
Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Державному науково-дослідному і проєктному інституті (НДПі містобудування) Державного комітету будівництва, архітектури та житлової політики України.

Науковий керівник - доктор архітектури, професор
Фільваров Генрих Йосипович
директор інституту "Урбаністики"

Офіційні опоненти:

- доктор архітектури, професор, Макухін Віталій Федорович, Академія образотворчого мистецтва і архітектури, кафедра теорії і історії архітектури і синтезу мистецтв, професор
- кандидат архітектури, старший науковий співробітник, Нечаєва Тетяна Серафимівна, заступник начальника управління містобудівної політики Держбуду України.

Провідна установа

Придніпровська державна академія будівництва та архітектури
Міністерства освіти і науки України, м.Дніпропетровськ.

Захист відбудеться " 2 " листопада 2000 р. о 15 годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради Д.26.056.02 при Київському національному університеті будівництва і архітектури за адресою: 03037, м.Київ-37, Повітрофлотський пр., 31, аудиторія 466.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Київського національного університету будівництва і архітектури за адресою: м.Київ-37, Повітрофлотський пр., 31.

Автореферат розісланий " 20 " вересня 2000 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Сазонов К.О.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. В останні десятиріччя в багатьох країнах, насамперед, в їх урбанізованих промислових районах, внаслідок дії чисельних соціальних, економічних, транспортних та інших факторів, посилюються процеси урбанізації, агломерування та регіоналізації розселення з виділенням міст-центрів, як головної умови їх формування в територіально-функціональні цілісні групи. Склалися різні типи і види містобудівних систем, що мають специфічні функціонально-планувальні структури, а також характер, напрями і етапи розвитку.

Систематичні виробничі, побутові, культурні та інші зв'язки між цими населеними пунктами, територіальне розростання, суттєві зміни ролі в системі цілого спонукали ускладнення функціонально-планувальної структури. В процесі управління їх життєдіяльністю постала потреба уточнення організації та умов формування і розвитку. Відповідно стало необхідним визначення нових підходів і методів прогнозування, планування і проектування розвитку міст-центрів агломерацій з врахуванням діючих умов та специфіки їх функціонування і зв'язку. Необхідним стає також визначення їх типологічних характеристик, раціональних функціонально-плануваних структур різних рівнів, пошук відповідних інфраструктурних мереж та механізмів регулювання розвитку з повною адаптацією у часі, із забезпеченням сприятливих екологічних умов.

Особливо гостро процеси містобудування та агломерування розвитку міст-центрів агломерацій, як показала практика, протікають у промислових вугледобувних районах: Донецькому (Україна), Кузнецькому (Росія), Карагандинському (Казахстан), Верхньосілезькому (Польща), Рурському (Німеччина) та багатьох інших. В цих районах склалася несприятлива екологічна ситуація, загострилися проблеми реалізації програм розвитку міст-центрів агломерацій, вичерпалися ресурсні можливості розвитку, що базуються на традиційних методах.

Яскравим прикладом вказаного є міста-центри Донецько-Макіївської агломерації. Їх містобудівна специфіка формування, значущі нагальні та перспективні містобудівні потреби, забезпечення ефективного довгострокового сталого розвитку вимагають поглибленого вивчення їх як важливих об'єктів наукових досліджень та містобудівної проектної практики. Ці питання в свій час розроблялися на теоретичному та прикладному рівнях, але відповідним чином не знайшли з різних причин необхідної реалізації у науковій та проектній практичній містобудівній діяльності, особливо стосовно внутрішніх функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій. Ситуація ускладнилася в даний час суттєвою зміною законодавчої, ресурсної та інвестиційної складових містобудівної мотивації, організації та діяльності, а також відсутністю адекватної методологічної основи забезпечення містобудівного прогнозу, планування, програмування, проектування та реалізації містобудівних потреб, необхідністю вдосконалення існуючих моделей, нормативів та методики щодо вирішення проблем забезпечення довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерацій, їх внутрішніх структур, в умовах обмежених ресурсів.

Це свідчить про нагальну необхідність проведення додаткових наукових досліджень, розробки відповідних методів, спроможних забезпечити в містобудівній практиці можливість планування та регулювання процесів сталого розвитку

міст-центрів агломерацій на довгостроковий період, в першу чергу, за рахунок їх внутрішніх резервів. Особливу важливість це набуває в нових динамічних соціально-економічних умовах розвитку України, з їх тенденціями децентралізації інвестиційної діяльності, значного збільшення кількості замовників, змін обсягу і темпів міського будівництва, значним ускладненням контролю за містобудівними процесами формуванням нової законодавчої та методологічної бази.

Зв'язок дослідження з науковими програмами. Дослідження виконано в НДІП містобудування у відповідності до завдання виконкому Донецької міської ради, - в розвиток розробки "Наукових основ комплексного соціально-економічного і містобудівного розвитку міст Донецька і Макіївки в системі Донецької області", № держ.рег.0186056471. Дослідження спирається на досвід наукових розробок у галузі теорії містобудування, методології і обґрунтування розвитку та регулювання містобудівних об'єктів різних рівнів: - з загально-теоретичних питань формування систем розселення - Ю.П.Бочарова, В.В.Володимирова, В.Г.Давидовича, В.О.Лаврова, О.І.Листенгурта, В.В.Покшишевського, І.М.Смоляра, Г.Й.Фільварова, І.О.Фоміна, М.М.Кушніренко, Д.Г.Ходжаєва, З.М.Яргіної та інших; - з питань дослідження агломерацій - Д.І.Богорада, Г.М.Лаппо, Є.П.Перцика, І.О.Фоміна, Н.І.Наймака та інших; - з питань регулювання росту міст - О.Є.Гутнова, М.М.Дьоміна, О.К.Кудрявцева, Ю.Г.Саушкіна, М.М.Улласа та інших; - з питань дослідження функціонально-планувальної структури - В.О.Лаврова, Г.А.Малояна, Л.І.Соколова, В.О.Тімохіна та інших; - з питань розвитку системного підходу у сфері містобудування - Л.М.Авдотіна, Г.А.Заблюцького, А.В.Кочеткова, Г.І.Лаврика, Г.М.Фоміна, Д.Н.Яблонського та інших.

Дослідження також спирається на наукові розробки щодо формування урбанізованих територій виконані зарубіжними авторами: К.Кандлісом, Є.Малішом, П.Мерленом, В.Островським, С.Сааріненом, А.Сорія-і-Мата та іншими.

Результати аналізу наукових досліджень, практики проектно-планувальних робіт свідчать, що, незважаючи на їх кількість, наукова актуальність вдосконалення методів формування та розвитку функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій таких специфічних районів, як вугледобувні, ще повністю не вичерпана. Тому актуальною є необхідність певного перегляду і удосконалення методології містобудівного прогнозування, планування, проектування та реалізації на основі дослідження внутрішніх іманентних закономірностей формування функціонально-планувальних структур в умовах довгострокового сталого розвитку. Особливу значущість дослідження має в новій ринковій соціально-економічній ситуації в умовах децентралізації інвестиційної діяльності, змін в землекористуванні, характері містобудівного процесу і необхідності посилення ролі місцевих органів в управлінні розвитком територіальних планувальних об'єднань.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у розвитку методології, вдосконаленні методів дослідження, прогнозування, планування та проектного регулювання процесів формування та розвитку функціонально-планувальної структури міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації в умовах довгострокового сталого розвитку.

У відповідності до визначеної мети в роботі поставлені такі основні задачі:

- виявити сучасні містобудівні тенденції, внутрішні закономірності, фактори

та умови формування і розвитку функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій вугледобувних районів;

- визначити принципи, вимоги і критерії, а також обґрунтувати модель цілеспрямованого регулювання розвитку міст-центрів агломерацій вугледобувних районів на базі цільового ресурсно-нормативного підходу та вдосконалити нормативну базу проектування;

- розробити рекомендації щодо удосконалення функціонально-планувальної структури міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації та оцінці очікуваних результатів прогнозованого довгострокового сталого розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів. Наукова новизна дослідження полягає:

- у виявленні основних принципів та механізмів управління довгостроким сталим розвитком міст-центрів агломерацій;

- у визначенні методів щодо поетапного довгострокового сталого формування функціонально-планувальних структур міст-центрів у системі агломерації;

- у розробці цільової ресурсно-нормативної моделі як інструмента прийняття обґрунтованих рішень щодо ефективного довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерацій;

- у розробці рекомендацій щодо методики дослідження та регулювання процесів довгострокового сталого розвитку функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій вугледобувних районів .

Практичне значення отриманих результатів. Практична значимість результатів дослідження заключається у розробці :

- методики містобудівного дослідження та проектного регулювання процесів довгострокового сталого розвитку функціонально-планувальних структур міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації в умовах сучасних містобудівних процесів;

- рекомендацій щодо використання у практиці містобудівного регулювання і можливостей для проектування міст-центрів агломерацій в інших високоурбанізованих районах;

- пропозицій щодо визначення етапів та функціонально-планувальних параметрів довгострокового сталого розвитку міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації з врахуванням довгострокових потреб і реальних можливостей суб'єктів містобудування.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертації впроваджені при виконанні науково-дослідних робіт:

“Научные основы комплексного социально-экономического и градостроительного развития городов Донецка и Макеевки в системе Донецкой области”, Науково-дослідний і проектний інститут містобудування, 1986-1988 рр., № держ. рег. 0186056471.

“Разработка и внедрение управления застройкой и благоустройством городских территорий”, Донецький держуніверситет, 1985-1986 рр. № держ.рег. 0186051914, у тому числі:

“Исследование комплекса факторов, определяющих выбор территории для застройки”, 1985 р.

“Методические рекомендации по составлению проектов размещения жилищного строительства на пятилетку в Донецко-Макеевской агломерации”, 1986р.

”Разработка программного комплекса и оптимизационной модели эффективного плана развития г.Донецка”, 1986-1987 рр.

Деякі положення, висновки і результати роботи втілені у практичній діяльності по розвитку м.Донецька, м. Житомира і м.Києва.

Матеріали дисертації повідомлені і обговорені на науково-технічних і практичних конференціях, семінарах в Донецьку (1985р., 1988р.), Києві (1984р., 1999 р.), Житомирі (1992р.).

Структура і об'єм роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків, обсягом 164 сторінки, в тому числі 37 ілюстрацій, а також списку використаних літературних джерел з 135 найменувань і додатку (на 3-х сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділ I. Сучасний стан наукових та проектних розробок, тенденції та проблеми розвитку міст-центрів агломерацій вугледобувних районів Донбасу. Фундаментальний внесок у дослідження закономірностей формування районів розселення та планувальної структури міст, у тому числі вугледобувних районів Донбасу належить українській школі містобудівників: Д.І.Богораду, М.М.Дьоміну, Є.Є.Ключніченку, М.М.Кушніренку, В.І.Нудельману, А.І.Станіславському, Г.Й.Фільварову, І.О.Фоміну, О.Я.Хорхоту та іншим. Серед них провідне місце з питань формування та розвитку міст в системі населених пунктів належить І.О.Фоміну, в працях якого висвітлені проблеми планування, функціонування та структурно-територіальні закономірності розвитку міських поселень як елементів системи населених місць. Ці дослідження мали суттєвий вплив на розвиток містобудівної теорії і практики, розкривши зміст найбільш значущих містобудівних та агломераційних процесів у просторовій організації суспільства. Спираючись на аналіз загальносвітових тенденцій формування та розвитку агломерацій як в Західній Європі та Північній Америці, так і інших країнах світу, в цих дослідженнях були встановлені феноменологічні особливості агломерацій України, що розвиваються. Це послужило суттєвим внеском в теорію містобудування України.

Отже, саме на фоні розкритих закономірностей стає можливим розглядати внутрішнє структурне формування, перетворення та розвиток міст-центрів агломерацій, їх функціонально-планувальних структур різних рівнів (зон, районів, мікрорайонів, комплексів), що забезпечує можливість визначення механізмів довгострокового сталого розвитку міст-центрів, а також вдосконалення управлінських засобів реалізації містобудівних завдань.

На основі проведеного аналізу містобудівної теорії та практики розвитку міст-центрів агломерацій виявлені основні наукові передумови, в т.ч. тенденції закономірності та проблеми формування міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації.

Встановлено, що тенденції і закономірності, які впливають на характер змін містобудівних процесів довгострокового сталого формування і розвитку функціонально-планувальних структур досліджуваних міст, є відображенням процесів

організації самодостатніх формувань з одночасною інтеграцією виробництва та розселення при мінімізуючих містобудівних витратах, пов'язаних з реалізацією критеріїв ефективності. Це сприяє формуванню і розвитку центральних зон агломерації, їх міст-центрів.

Виявлені тенденції розосередження і концентрації та, відповідно, ідентифіковані два специфічні види формування і розвитку функціонально-планувальних структур досліджуваних міст-центрів.

Характерним є закріплення центральних функцій в агломерації та місті-центрі. Водночас, зберігається тенденція автономізації, багаторівневої сталості формування дисперсно відокремлених соціально-територіальних груп населення з певною мірою довгостроковим сталим циклом життя "підприємство - поселення", які мають відповідно збалансовані функціонально-територіальні формування населення та функціонально-планувальні структури міст-центрів.

Довгостроковий сталий розвиток функціонально-планувальних утворень, їх просторово-організаційний аспект, включає, в першу чергу, тенденцію циклічного відцентрового та доцентрового напрямку довгострокового розвитку функціонально-планувальних формувань, що тяжіють до місць концентрації і залягання корисних копалин, наявності екологічно сприятливих зон, перетинів основних агломераційних комунікацій, розміщення комплексів виробничих об'єктів, що відповідає умовам вугледобувних виробництв, розвитку інфраструктури міст-центрів агломерації.

Поруч з процесом розосередження і децентралізації, виявлено процес концентрації і централізації поселень з виділенням поселень-центрів, збільшення інтенсивності освоєння центральних зон міст при циклічності розвитку.

Тенденції і закономірності послідовності довгострокового сталого розвитку функціонально-планувальних утворень відображають зміни пріоритетів містобудівної діяльності.

Проведений в роботі містобудівний аналіз розвитку міст-центрів, в тому числі на прикладі Донецька-Макіївки, свідчить про об'єктивно існуючі чотири цикли послідовності їх реалізації:

- цикл 1 - освоєння територій піонерним будівництвом;
- цикл 2 - зростання, пов'язане із збільшенням кількості існуючих структур, а також із змінами територіальних характеристик при збереженні функцій;
- цикл 3 - реконструкція, обумовлена підвищенням інтенсивності, ущільненням та поліпшенням якості забудови, вдосконалення мережі комунікацій та інших елементів міського середовища;
- цикл 4 - реорганізація, що передбачає перетворення первинних функціонально-планувальних утворень, зміну функцій при збереженні територіальних характеристик.

Аналіз наукових і проектних робіт та, відповідно, практики їх реалізації, а також виявлених тенденцій і закономірностей довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерації підтверджує, що діючі на сьогоднішній день проектні пропозиції щодо формування та розвитку міст за діючою методикою містобудівного проектування певною мірою не відповідають реально діючим містобудівним процесам, в т.ч.:

- мають місце значні відхилення запланованої стратегії розвитку міст-центрів від реальних містобудівних процесів;

- у існуючих містобудівних заходах відсутні засоби, які забезпечують довгострокову динаміку соціально-економічного і містобудівного сталого розвитку.

Внаслідок цього об'єктивно існуюча диференціація та несинхронність запланованих містобудівних заходів не сприяє комплексному сталому розвитку міст-центрів. Вказане підтверджується практикою розвитку Донецька-Макіївки та визначає необхідність суттєвих теоретичних та практичних уточнень містобудівних основ та методичних підходів.

В дисертації виконано аналіз містобудівної практики формування і розвитку міст-центрів агломерацій, що розкрив зміст проблемної ситуації, для розв'язання якої виявлені декілька груп проблем і задач, у тому числі:

- визначення факторів та умов, вимог та критеріїв, оцінки ресурсно-екологічних можливостей довгострокового сталого розвитку міст-центрів;

- вибір функціонально-планувальних структур, головних напрямків, альтернатив, пріоритетів та черговості довгострокового сталого розвитку;

- визначення принципів та моделі довгострокового сталого розвитку міських структур;

- розробка та вдосконалення нормативних основ розвитку, формування банку даних;

- розробка методики механізмів управління та проектування етапів довгострокового сталого розвитку міст-центрів.

Розділ 2. Передумови формування та довгострокового сталого розвитку структур міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації. В результаті теоретичних досліджень визначені передумови, в т.ч. фактори, критерії і вимоги функціонально-планувального формування агломераційних структур міст-центрів та сформульовані принципи їх довгострокового сталого розвитку. Запропоновані основні типи і види структур досліджуваних міст та варіанти можливого їх формування на основі альтернативних підходів: адміністративно-виробничого, транспортно-планувального та ландшафтно-урбанізаційного. Визначена необхідність розробки пріоритетного варіанту забезпечення довгострокового сталого розвитку на базі аналізу альтернативних підходів та використання вказаних передумов.

Аналіз практики дослідження, проектування та реалізації містобудівних та агломераційних процесів дозволив виявити чотири групи факторів формування та розвитку: господарсько-економічні, соціально-демографічні, природно-екологічні та архітектурно-містобудівні з різними стимулюючими або обмежуючими їх проявами в процесі довгострокового сталого розвитку.

Крім цього, виявлена подвійність процесів розвитку міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації з одного боку - концентрація, кооперування і централізація, що відображає загальний процес виробничо-економічної інтеграції сьогодення, та протилежний - розосередження, диференціація, децентралізація, пов'язані із специфікою технології вугледобувного виробництва, що суттєво впливає на вибір напрямків формування та розвитку структур міст-центрів.

Відповідно до діючих факторів і умов в дисертації сформульовані основні вимоги щодо формування функціонально-планувальних структур досліджуваних

міст, що відбивають соціальний, екологічний, містобудівний і економічний аспекти вимог.

Однією з важливих передумов формування та розвитку структур міст-центрів, об'рунтування та підстав прийняття рішень щодо забезпечення вказаного - є визначення критеріїв, що обумовлюють якість міського середовища.

Виділені чотири базові групи критеріїв: мотиваційні, організаційні, діяльнісні та правові, що охоплюють нормативно-планувальні, техніко-інженерні, технологічні, санітарно-гігієнічні, демографічні, економічно-вартісні аспекти. Ця система критеріїв передбачає забезпечення контролю раціонального землекористування, ритмічність функціонування і гарантії підвищення якості міського середовища.

Спираючись на виявлені тенденції і закономірності, досвід регулювання містобудівних та агломераційних процесів, а також на запропоновані критерії якості формування та розвитку міського середовища, у дисертації сформульовані три базові принципи, які узагальнюють мотиваційні, організаційні і діяльнісні сторони містобудівної політики на різних рівнях функціонування і довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерацій у вугледобувних районах.

Принцип домінантності одного із факторів передбачає на певних етапах містобудування домінування одного з головних факторів, що відповідає меті та містобудівній потребі формування та розвитку. Вибір принципу домінантності є найважливішим мотиваційним принципом, який детермінує прийняття рішень щодо збалансованого, сталого розвитку і узгодження задач між актуальним і перспективним розвитком кожного елементу міста-центру агломерації. В залежності від вибору домінант містобудівної, соціальної, економічної, екологічної діяльності на різних рівнях і етапах формування та розвитку структур міст-центру визначається ефект містобудування та агломерування.

Принцип сталості багаторівневої організації базується на тому твердженні, що в основі формування територіально-планувальної структури міст-центрів агломерації лежить багаторівнева функціонально-просторова організація з відносною самостійністю відповідних елементів структури міст-центрів, їх інтеграції в агломераційну структуру в цілому. Наслідки дії цього принципу проявляються у масштабі формування міст-центрів агломерацій, міських сталих комплексних районів та мікрорайонів розселення, а також можливостях нормування резервів їх довгострокового сталого розвитку. Цей принцип є організаційною основою регулювання і саморегулювання розвитку структур міста-центра агломерації на базі обмежуючої дії містобудівних можливостей і ресурсів та використання багатощільових резервів розвитку.

Принцип циклічності розвитку відображає потребу врахування при реалізації раціональної містобудівної діяльності змін, динаміки і стабілізації розвитку функціонально-планувальних формувань різних рівнів. Він регулює процеси централізації і децентралізації соціальної і технічної інфраструктури в умовах територіальних, економічних, енергетичних та інших порогових обмежень, подолання яких потребує певного часу і накопичення потенціалу подальшої динаміки. Ігнорування об'єктивно існуючого принципу призводить до значних прорахунків при управлінні містобудуванням.

Аналіз розвитку функціонально-планувальної структури досліджуваних міст та розробка пропозицій щодо вдосконалення їх функціонально-планувальної організації дозволив внести зміни в традиційне уявлення щодо структурування і районування міських територій агломераційних поселень вугледобувних районів. Встановлено, що на основі багаторівневої інфраструктури міста-центра агломерації формуються два типи міської структури, близьких до змістом до поняття загальноприйнятого планувального району і району міста: міський сталий комплексний район і мікрорайон розселення.

Міський сталий комплексний район розселення на відміну від прийнятого "загальноміського планувального району" включає набір функцій загальноміського та агломераційного рівнів і відрізняється від "промислово-сельбищного району" відкритим трудовим балансом, активною участю в агломераційних процесах довгострокового сталого розвитку вугледобувних районів.

Введення поняття "міський сталий комплексний мікрорайон розселення" обумовлено специфікою розміщення виробництва і сельбища досліджуваних міст типу "поселення-підприємство", які мають інфраструктуру мікрорайонного, районного рівня і в одночас елементи інфраструктури міського рівня. Міські комплексні райони та мікрорайони розселення мають природні і штучні межі: санітарно-захисні зони підприємств, а також елементи інфраструктури районного, загальноміського і агломераційного рівнів.

В дисертації виділені чотири типи міських сталих комплексних районів розселення: локальний, зональний, загальноміський і агломераційний, а також три форми міських сталих комплексних мікрорайонів розселення: точечний, лінійний, очаговий. Міський сталий комплексний район розселення формується вздовж комунікацій агломераційного рівня або на їх перетині з використанням різних форм розселення. Як наслідок, утворюються два основних формування міських сталих комплексних районів розселення: лінійно-розвинений і перехресно-розвинений. Розміщення міських сталих комплексних районів розселення вздовж комунікацій загальноміського та агломераційного рівня або на їх перехресті утворює полосовий чи радіально-секторний види. Для Донецька-Макіївки характерне використання змішаного виду, що включає як радіально-секторний, так і полосовий види.

На викладених теоретичних дослідженнях розроблені також містобудівні основи планування довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерацій вугледобувних районів та апробовані на прикладі Донецька-Макіївки, що дозволило визначити три основних альтернативних варіанта, що враховують основні підходи містобудівного регулювання: адміністративно-виробничий, транспортно-планувальний, ландшафтно-урбанізований. В складних екологічних умовах вугледобувних районів ландшафтно-урбанізований варіант є відправною основою для розробки пріоритетного варіанту довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерації, його функціонально-планувальної організації (рис. 1).

Планувальний аналіз пріоритетного варіанту, який враховує переваги вказаних варіантів на певних етапах розвитку міста, виявив необхідність зональної диференціації міст-центрів агломерації, як мінімум на три зони: центральну, серединну, периферійну. Вказане суттєво доповнює, в свою чергу, диферен-

ційований підхід до освоєння цих зон та орієнтацію на підвищення освоєності міських сталих комплексних районів і мікрорайонів розселення вказаних зон.

В результаті теоретичних досліджень та експериментальної апробації на прикладі Донецька-Макіївки у дисертації розроблена методична база формування функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій вугледобувних районів з врахуванням їх специфіки та довгострокового сталого розвитку.

Розділ 3. Методичні основи функціонально-планувальної організації міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації. В дисертації на основі теоретичних передпосилань та розробок запропонована цільова ресурсно-нормативна модель управлінського типу для забезпечення реалізації планування, проектування та регулювання процесів довгострокового сталого розвитку досліджуваних міст (рис.2). Модель включає: словесне, графічне та математичне визначення, в т.ч. 11 формул та графічне зображення. Структура моделі включає компоненти: населення, території і містобудівні функції, а також три основні блоки забезпечення: - "цілеспрямування розвитку", що враховує рівні агломерації, міста-центра і районів міста; - "функціонально-планувальну організацію", що охоплює структуру, інфраструктуру і резерви розвитку вказаних рівнів; - "містобудівну діяльність", що включає формування, зростання і реорганізацію вказаних рівнів. При цьому враховується проведення коригування прийнятих рішень під впливом громадських і державних потреб, а також правову і законодавчу базу. Для вирішення вказаного розроблено механізм визначення направленості інвестування, етапів реалізації розвитку та інше, що в цілому створює можливість дії механізму її використання. Також запропонована система містобудівних нормативно орієнтованих показників, які регламентують склад, номенклатуру і параметри міських сталих комплексних районів і мікрорайонів розселення міст-центрів агломерацій і територіальних резервів та етапів їх довгострокового сталого розвитку.

В результаті аналізу основних містобудівних показників параметрів складових частин міст-центрів пропонується виділити три основні аспекти нормування, що характеризують динаміку змін структури населення, інфраструктури і планувальних формувань: територіальний, функціональний і процесуальний.

Територіальний аспект нормування передбачає необхідність врахування найбільш стійких територіальних параметрів в процесі довгострокового сталого розвитку, обумовлених раціональними пішохідними і транспортними зв'язками населення в межах певних функціонально-просторових зон. В зв'язку з цим пропонується виділити чотири рівня базових функціонально-планувальних формувань міст-центрів агломерацій: локальний, зональний, загальноміський, агломераційний. Важливою методологічною основою параметризації досліджуваних функціонально-планувальних об'єктів є врахування основних морфологічних структурних утворень конкретних природно-ландшафтних чинників міст-центрів, що мають також довгострокові сталі показники і відповідають прийнятим територіальним параметрам.

Функціональний аспект пов'язує певне використання територій з параметрами комплексних містобудівних структур розселення та врахуванням темпів, засобів, пріоритетів їх освоєння та часу пересування. Пропонуються узагальнені характеристики функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій:

перший рівень - локальний (мікрорайони) - для переважно пішохідних зв'язків до 10 хв.; другий рівень - зональний (район) для пішохідно-транспортних зв'язків до 10-30 хв., у т.ч. 1,0-3,0 км - пішохідні і 3,0-12,0 км - транспортні; третій рівень - загальноміський (місто-центр) для переважно транспортних звичайних видів зв'язку до 30-90 хв.-12,0-37,0 км; четвертий рівень - агломераційний для транспортних швидкісних видів зв'язку до 90-180хв. - 37-62 км.

Процесуальний аспект має на увазі визачення показників, що адекватні функціональній послідовності та взаємозв'язані з містобудівними процесами. Він передбачає планування етапів розвитку міст-центрів і їх частин з врахуванням фактичного часу фізичної і моральної амортизації міських фондів та часових циклів зміни поколінь населення. В дисертації запропоновано прийняти період містобудівного прогнозування довгострокового розвитку структури міст в 100 років, що пов'язано з можливостями удосконалення планувальної структури міста, а також із максимальним "замикаючим" строком амортизації капітальних споруд. Вказане визначає відповідне планування довгострокового резерву міських сельбищних територій з циклом приросту жилого фонду через кожні 20-25 років до максимального 70-75 років і можливим коригуванням 3-го циклу (через 70-75 років), зв'язаного з повторним заселенням існуючого капітального фонду та повторами циклів до повної його амортизації.

Разом з вказаним, виділені певні види їх пріоритетного функціонального використання: - одно-, декілька-, багатфункціональні структури, які пов'язані з глибиною прогнозу: - короткострокові, середньострокові і довгострокові та динамікою довгострокового розвитку: - динамічні, малодинамічні і стабільні.

На основі опрацьованих методів формування функціонально-планувальних структур міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації в умовах довгострокового сталого розвитку в дисертації розроблені конкретні пропозиції щодо довгострокового сталого розвитку міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації з визначенням етапів розвитку, параметрів їх складових - міських сталих комплексних районів, мікрорайонів розселення. Крім того також розроблені рекомендації щодо методики прогнозування, планування, проектування та управління довгострокового сталого розвитку міст-центрів вугледобувних районів. Основним їх змістом є орієнтація на максимальний ефект містобудування та агломерування у перспективі з розкриттям механізмів його формування шляхом знаходження оптимальних пропорцій між процесами сталості та динаміки, автономізації і інтеграції функціонально-планувальної структури міст-центрів агломерації на кожному етапі їх розвитку.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проведені дослідження виявили два блоки висновків: перший зв'язаний з об'єктно-типологічним аспектом, другий - з методичними пропозиціями щодо вдосконалення управління процесом розвитку об'єкта дослідження.

1. Об'єктно-типологічні висновки.

1.1. Аналіз, зроблений в дисертації, дозволяє стверджувати, що історично сформовані у вугледобувних районах структури розселення в агломерації розвиваються за своїми специфічними об'єктивно існуючими тенденціями, які потре-

бують обов'язкового врахування при плануванні розвитку. Серед них найважливішими визначені три групи:

Перша група, що визначає характер довгострокового розвитку, охоплює:

- першочерговість освоєння центральних зон;
- функціонально-планувальну спеціалізацію форм розселення;
- збалансованість структури та інфраструктури;
- взаємодетермінованість основних природно-ландшафтних утворень і функціонально-планувальних структур, які включають повний набір міських функцій.

Друга група, що визначає направленість сталого розвитку, включає:

- територіальну орієнтованість напрямків розселення, в першу чергу вздовж залягання корисних копалин, загальноагломераційних комунікацій, зовнішнього транспорту, раніше сформованих поселень і основного структуроутворюючого ландшафту;

- часову та просторову нерівномірність в інтенсивності освоєння територій, розміщенні населення, розвитку міських функцій і відповідних планувальних структур;

- виникнення протиріч напрямків розвитку функціональних елементів міста-центру, що призводить до конфліктів територіального розвитку.

Третя група, що визначає послідовність розвитку, передбачає:

- циклічність доцентрових та відцентрових процесів, етапів відновлення фондів розселення та ландшафту;

- зміну пріоритетів розвитку структурних елементів поселень в процесі амортизації міських фондів.

1.2. Об'єктивно існуючі закономірності розвитку міст-центрів агломерацій у вугледобувних районах пов'язані з :

- стабільністю впливів протилежно направлених і одночасно діючих процесів, з одного боку, автономізації, диференціації багаторівневої сталості функціонально-планувальних структур міст-центрів, а з другого, інтеграції, динаміки взаємодії та розвитку - з процесами урбанізації, містобудування, агломерування та інтеграції інфраструктури цих утворень у загальноміську і агломераційну;

- домінантністю тих чи інших факторів на кожному етапі розвитку, зв'язаною з рівнем економічного, соціального та адміністративно-організаційного стану суспільства.

1.3. Основними функціонально-планувальними типами і формами розселення досліджуваних міст є: локальні, зональні, загальноміські та агломераційні міські сталі комплексні райони розселення та точечні, лінійні та очагові міські сталі комплексні мікрорайони розселення. Це найбільше відповідає потребам міського і агломераційного розвитку, а також дозволяє забезпечити вибір екологічно сприятливого напрямку в довгостроковому розвитку міста-центра агломерації вугледобувних районів.

2. Методичні висновки. Забезпечення сталого розвитку населених місць повинно базуватись на використанні нових методичних підходів, що запропоновані у дисертації, з яких виділені сім основних:

2.1. Передумовою рішення існуючих проблем є підвищення якості перед-проектного аналізу на базі використання розробленого в дисертації методу класифікації факторів і умов довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломера-

цій вугледобувних районів та критеріїв оцінки якості формування і розвитку функціонально-планувальних структур.

2.2. Необхідною методичною умовою поетапної реалізації містобудівних заходів є дотримання принципів довгострокового сталого розвитку міст-центрів агломерацій. Найважливішими серед них є принципи домінантності одного з факторів, сталості багаторівневої організації і циклічності розвитку, дотримання яких забезпечує отримання комплексного соціального, екологічного, економічного і містобудівного ефекту.

2.3. Запропонована схема районування міст-центрів агломерацій, що передбачає розподіл їх територій на міські сталі комплексні зони, райони і мікрорайони розселення, дозволяє пов'язати їх з історично складеною функціонально-планувальною структурою досліджуваних міст.

Зонування міст-центрів з виділенням центральної, серединної, периферійної зон з врахуванням структуроформуючого ландшафту території дозволяє визначити межі, етапи і строки прогнозування, а також створює передумови для формування диференційованої схеми параметризації і нормування структури міських сталих комплексних зон, районів і мікрорайонів розселення. Комплексне зонування і районування території міст-центрів агломерації є основою для вибору пріоритетів формування інфраструктури районного, міського і агломераційного рівнів і планувальною основою для організації міських сталих комплексних районів і мікрорайонів розселення.

2.4. Важливим засобом удосконалювання методів проектування, функціонально-планувального обґрунтування структури міст-центрів агломерацій є розробка альтернатив розвитку з широким діапазоном, що охоплює адміністративно-виробничий, транспортно-планувальний і ландшафтно-урбаністичний підходи до структурування і розподілу ресурсів і інвестицій з врахуванням змін на довгострокову перспективу. При цьому вибір пріоритетного варіанту довгострокового сталого розвитку повинен базуватися на ліквідації несприятливих наслідків різних підходів і поглибленні позитивних рис історично діючих тенденцій і закономірностей формування і розвитку розселення у вугледобувних районах.

2.5. В основу методики управління розвитком міст-центрів агломерацій покладена цільова ресурсно-нормативна модель, розроблена словесними, графічними та математичними засобами. Специфікою розробленої моделі є спочатку установка мети, на базі якої вишукуються ресурсні можливості та нормативи довгострокового сталого формування і розвитку функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій. Розробка моделі у графічних та аналітичних видах дозволяє реалізувати як якісні, так і кількісні задачі дослідження та проектування формування функціонально-планувальних структур міст-центрів агломерацій, що довгостроково і стало розвиваються. Апробація розробленої моделі виконана на прикладі Донецька-Макіївки і може бути використана для інших міст з врахуванням певного її коригування для врахування їх специфіки.

2.6. Рекомендовані територіальні, функціональні і процесуальні аспекти містобудівного нормування для забезпечення управління в умовах довгострокового сталого розвитку досліджуваних міст. Вони орієнтовані на перетворення структури міських сталих комплексних районів і мікрорайонів розселення у напрямку використання їхніх внутрішніх резервів за рахунок природної амор-

тизації і зменшення міських фондів, а також за рахунок резервів довгострокового сталого розвитку (буферних зон), які дислокуються в межах міських сталих комплексних районів і мікрорайонів розселення. Найважливішим елементом впорядкування діючих термінів прогнозування є пропозиції з організації коротко-, середньо-, довгострокових та перспективних прогнозів. Глибина прогнозів зв'язана з циклами зміни поколінь, сімей, амортизації, убутку і регенерації містобудівних фондів. Враховуються також нові соціальні, екологічні, економічні, законодавчі умови у сфері містобудування, землекористування, відновлення приватної власності, значне зменшення вільних ресурсів і централізованих капіталовкладень, негативна екологічна ситуація тощо.

2.7. Розроблені рекомендації щодо методики формування функціонально-планувальних структур міст-центрів вугледобувних районів в умовах забезпечення довгострокового сталого розвитку при подальших дослідженнях проблем розвитку інших міст-центрів можуть бути основою для виявлення: проектних розробок різних рівнів містобудівної цілісності, нормування процесів містобудування та агломерування, формування вказаних структур міст-центрів інших регіонів в умовах їх довгострокового сталого розвитку.

Запропоноване дослідження може бути розвинене і поглиблене в напрямі подальшої розробки комплексу агрегованих управлінських моделей, які забезпечують процес регулювання містобудівного довгострокового сталого розвитку, вдосконалення механізмів реалізації довгострокового сталого розвитку, нормативної бази та оцінки наслідків управлінських дій та містобудівних заходів розвитку міст-центрів різних рівнів та регіонів.

ПУБЛІКАЦІЇ АВТОРА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Ксеневич М.Я. Нормування функціонально-планувальних параметрів міст-центрів агломераций// Сучасні проблеми архітектури та містобудування.- Вип.4.-Київ: КДТУБА.- 1999.-С.71-74.
2. Ксеневич М.Я. Фактори, критерії та принципи агломерацийного розвитку// Сучасні проблеми архітектури та містобудування.-Вип.5.-Київ:КНУБА.-1999.-С.50-56.
3. Ксеневич М.Я. Моделирование міст-центрів агломераций в умовах довгострокового сталого розвитку// Сучасні проблеми архітектури та містобудування.- Вип.6.-Київ:КДТУБА.-1999.-С 47-55.
4. Ксеневич М.Я. На стыке градостроительства и экологических проблем.// Строительство и архитектура.-1988.-№4.-С.20-21.
5. Вопросы анализа основных тенденций в развитии агломеративных систем Донецкого бассейна/ Ксеневич М.Я., Ефименко Л.С. и др. - Деп. ЦНТИ Госгражданстроя СССР, № 527. Анот. в Р.Ж. Архитектура. Районная планировка. Градостроительство. -М., 1987 - вып.4 (автору належить розкриття містобудівного змісту тенденцій).
6. Ксеневич М.Я. Формування структури міст-центрів агломераций// Сучасні проблеми архітектури та містобудування.- Вип.5.-Київ:КДТУБА.-1999 - С.56-59.
7. Ксеневич М.Я. Применение системных методов в исследовании архитектуры массового жилища. В сборнике "Применение системных методов в архитектуре и градостроительстве". Киев: ВДНХ УССР, 1984, с.28.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ:

- межі забудови міськ.-комплекс.
- р-нів розселення
- басейн р.Кальміус, основна структура рельєфу міста
- авто- та залізничні магістралі
- озеленені території
- промислові території
- сільбищні території
- центри обслуговування

мкрр-міський комплексний район
розселення
цмкрр-центральний мкрр
смкрр-середній мкрр
пмкрр-периферійний мкрр

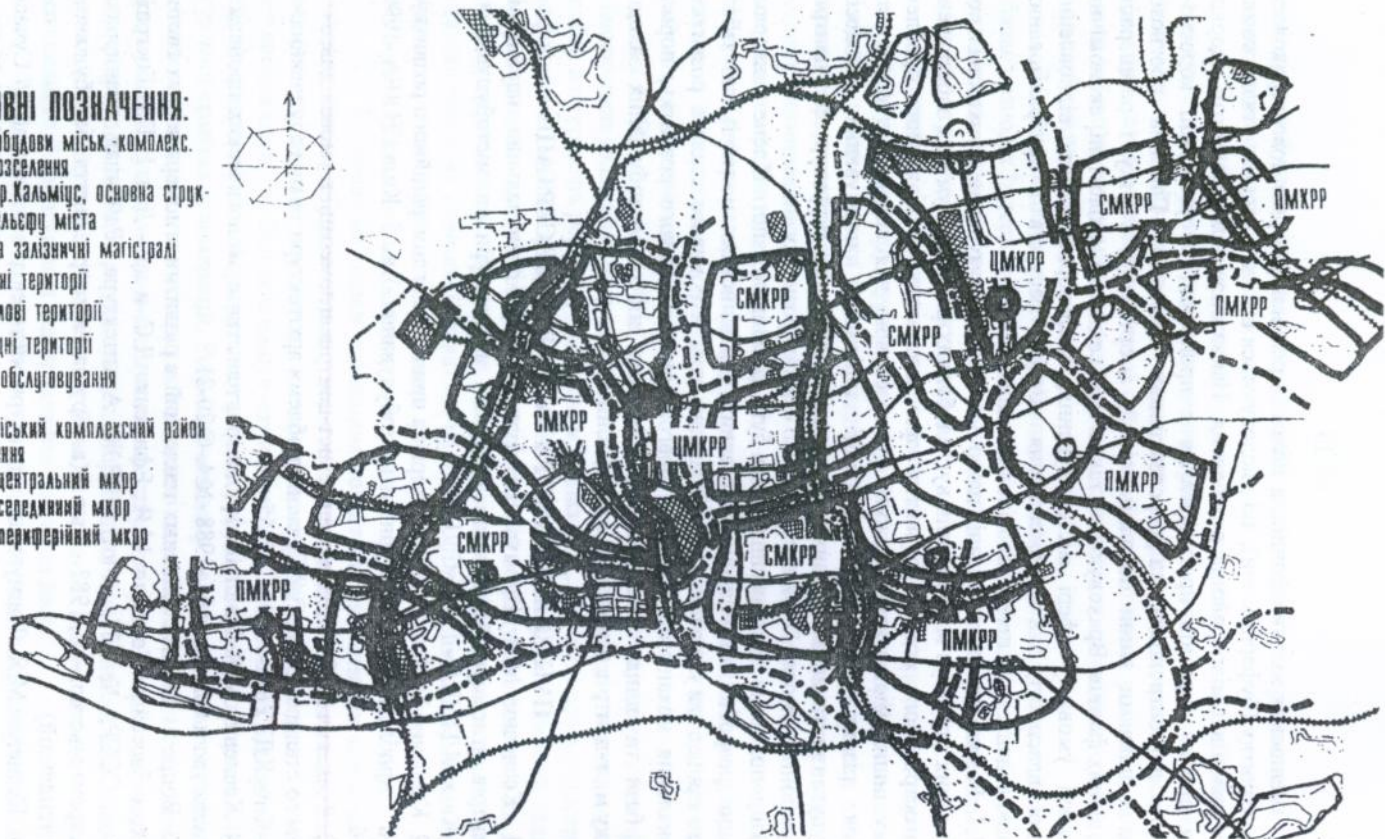

рис. 1 СХЕМА ПРІОРИТЕТНОГО ВАРІАНТУ РОЗВИТКУ ДОНЕЦЬКА-МАКІЇВКИ

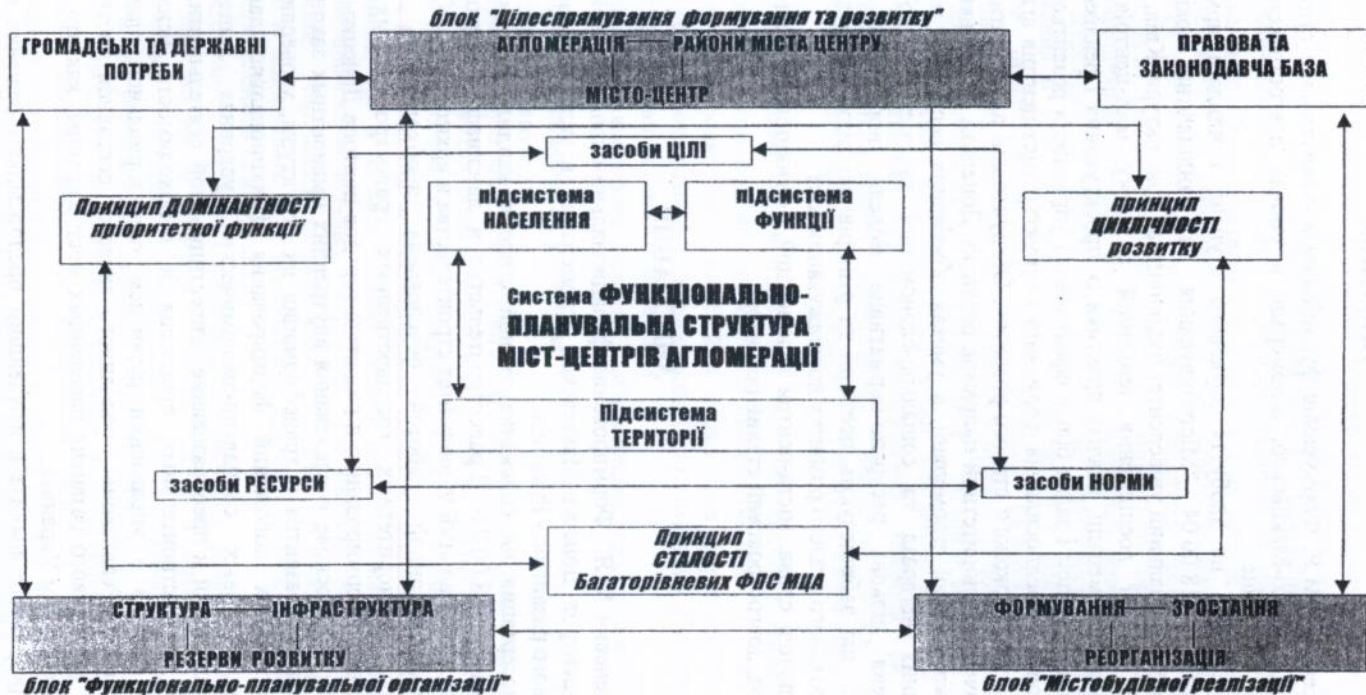

Рис.2. СТРУКТУРА ЦІЛЬОВОЇ РЕСУРСНО-НОРМАТИВНОЇ МОДЕЛІ ФОРМУВАННЯ ТА ДОВГОСТРОКОВОГО СТАЛОГО РОЗВИТКУ ФУНКЦІОНАЛЬНО- ПЛАНУВАЛЬНИХ СТРУКТУР МІСТА-ЦЕНТРА

АНОТАЦІЯ

Ксеневич М.Я. Формування функціонально-планувальної структури міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації в умовах довгострокового сталого розвитку. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.04 "Містобудування та ландшафтна архітектура". - Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ, 2000.

На основі дослідження тенденцій розвитку міст-центрів Донецько-Макіївської агломерації, аналізу практики їх проектування і реалізації, а також визначення проблем і задач більш ефективного управління розвитком, - науково обґрунтовані передпосилання формування структур міст-центрів агломерацій, в умовах довгострокового сталого розвитку. Обґрунтовані альтернативні варіанти та визначений пріоритетний напрямок розвитку Донецька і Макіївки як центрів надвеликої міської агломерації, в умовах обмеження ресурсних можливостей, екологічних негарзд та соціально-економічної та містобудівної динаміки. Розроблена цільова ресурсно-нормативна модель, нормативи, методи та методика, що забезпечують поетапні та різнорівневі підходи до забезпечення довгострокового сталого розвитку досліджуваних міст.

Ключові слова: міста-центри агломерацій, функціонально-планувальна структура, довгостроковий сталий розвиток

АННОТАЦИЯ

Ксеневич М.Я.. Формирование функционально-планировочной структуры городов-центров Донецко-Макеевской агломерации в условиях долгосрочного устойчивого развития. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.04- "Градостроительство и ландшафтная архитектура". - Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев, 2000.

Диссертационной работой обусловлена необходимость решения актуальных, приоритетных государственных градостроительных задач по эффективному формированию и развитию городов-центров Донецко-Макеевской агломерации на основе исследования внутренних иманентных закономерностей формирования, развития и трансформации их структуры, усовершенствования методологических положений формирования функционально-планировочных структур в новых социально-экономических условиях децентрализации капиталовложений и преобразование инвестиционной деятельности, изменения характера градостроительных процессов и необходимости усиления роли местных органов в управлении развитием территориальной планировочных образований. Реализация указанного является составной частью решения проблем устойчивого развития населенных мест Украины, как это определено законодательством Украины.

В результате анализа к важнейшим предпосылкам решения выявленных проблем, отнесены: повышение качества предпроектного анализа, связанного с

использованием выявленных факторов формирования и развития функционально-планировочных структур. К вышеуказанным факторам отнесены: хозяйственно-экономические, социально-демографические, природно-экологические и архитектурно-градостроительные с дифференциацией их на стимулирующие и ограничивающие. Систематизированные факторы на ранних стадиях проектирования ориентируют на взаимосвязанный учет природно-ландшафтных условий, исторически сформированных расселений, специфику процессов агломерирования, этапов их прогнозирования, а также районирования городов-центров.

Необходимым методическим условием поэтапной реализации градостроительных мероприятий определено соблюдение критериев оценки качества формирования и развития, мотивации, организации и деятельности, а также принципов прогнозирования и моделирования развития городов-центров агломераций. Важнейшими среди них являются принципы доминантности одного из факторов, устойчивости многоуровневой организации и цикличности развития, соблюдение которых обеспечивает сбалансированность процессов долгосрочного развития городских комплексных районов расселения и интеграционных процессов агломерирования с целью получения комплексного социального, экологического, экономического и функционально-планировочного эффекта.

В диссертации разработана целевая ресурсно-нормативная модель. Спецификой разработанной модели является построение цели, а затем на ее базе определение ресурсных возможностей и нормативов формирования и долгосрочного устойчивого развития городов-центров агломераций. Структура модели включает три основных блока обеспечения:

- "целенаправленность развития" (агломерация, города-центры и районы города);

- "функционально-планировочная организация" (структура, инфраструктура и резервы развития).

- "градостроительная деятельность" (формирование, рост и реорганизация) с коррекцией принятия решений под воздействием общественных и государственных потребностей, а также правовой и законодательной базы. Модель разработана в графическом и аналитическом видах и позволяет реализовать как качественные, так и количественные задачи исследования и проектирования функционально-планировочных структур развивающихся городов-центров агломераций. Апробация разработанной модели произведена на Донецке-Макеевке и может быть использована для других соответствующих городов с учетом определенной ее коррекции.

Предлагается система нормативов обеспечения развития, углубляющая действующие нормы и правила с точки зрения соблюдения взаимосвязи разноуровневых интересов городского и агломерационного уровней долгосрочного устойчивого развития. Она ориентирует на преобразование структуры городских комплексных районов и микрорайонов расселения в направлении использования их внутренних резервов за счет учета и регулирования естественной амортизации и убыли фондов, а также за счет обеспечения долгосрочных устойчивых резервов развития (буферных зон) и создание устойчивых экологических зон. Важнейшим элементом, упорядочивающим

действующие нормативные сроки прогнозирования и проектирования, является предложение по учету и организации обеспечения кратко-, средне-, долгосрочных и перспективных циклических этапов формирования и развития функционально-планировочных структур городов-центров. Глубина, этапы и циклы прогнозов связаны с циклами смены поколений семей, амортизации, убыли и регенерации градостроительных фондов.

Результатом исследования является методологическое и методическое обеспечение проектирования городов-центров Донецко-Макеевской агломерации в условиях долгосрочного устойчивого развития. В основу указанного положен новый методологический и методический подход к прогнозированию, планированию, проектированию, реализации и управления формирования его внутренних составляющих - разноразмерных функционально-планировочных структур городов-центров агломерации с учетом методики долгосрочного устойчивого развития. Использование разработанных методов и предложений, а также рекомендаций дает возможность управленцам, инвесторам и проектировщикам и др. субъектам градостроительной деятельности принимать в процессе своей деятельности обоснованные и эффективные градостроительные решения.

Ключевые слова: города-центры агломераций, функционально-планировочная структура, долгосрочное устойчивое развитие.

ANNOTATION

Ksenevich M. The forming of functional planning structure for centre cities of Donetsk-Makiyivka agglomeration in conditions of long-term stable development. - Manuscript.

Dissertation on winning of scientific architecture candidate degree for speciality 18.00.04 "Town-planning and landscape architecture".
- Kyiv national university of building and architecture, Kyiv, 2000.

Basing on the research of tendencies in development of Donetsk-Makiyivka agglomeration centre cities, practice analysis of their projecting and inculcation, defining the problems and tasks for more effective management development, - scientifically substantiated premises for forming the structures of agglomeration centre cities in conditions of long-term stable development. Alternative variants and defined prior direction of development Donetsk and Makiyivka as the centres of extra large urban agglomeration, in conditions of limited rebourse possibilities, environmental troubles and socio-economical and town-planning dynamics been substantiated. Target resource-normative model, rates and methods that provide staged and multilevel approaches providing the long-term stable development of researched cities been developed.

Key words: agglomeration centre cities, functional planning structure, long-term stable development.

Підписано до друку 07.09.2000 р. Формат 60х90/16.
Ум. друк. арк.0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.
Тираж 100. Зам. 240.

Видавництво "Науковий світ"
201-70-11, 294-71-27

АВ 46.673

МИСТ

ЛИБРЕ

МИСТ